

ELS LLETREROS

El Nadal a Catalunya és un mosaic de tradicions i costums, alguns dels quals ja han desaparegut.

L'Escala també tenia la seva tradició, la dels «lletreros», perduda ja fa alguns anys.

Amades, en la seva voluminosa obra del «Costumari Català», fa una lleugera referència a aquest costum nadalenc que es practicava a l'Escala. És clar que l'autor, emprant un català correcte, els anomena «rètols». Nosaltres —per bé que es tracti d'un castellanisme— en direm **lletreros**, ja que és així tal com el llenguatge popular escalenc sempre els conegué.

Els «lletreros» eren unes curtes i senzilles composicions en vers escrites pels nois de l'Escala, adreçades sobretot a les noies de la vila, i també a parelles d'enamorats que no s'acabaven d'entendre, a grups de jovent, a col·lectius i a persones destacades de la població, etc. etc.

La seva temàtica era, per tant, molt diversa però sobresortien les declaracions amoroses i romàntiques, més aviat amb un caire festiu i humorístic, i fins i tot, algunes vegades, amb un to satíric i burlesc, fins al punt que hi havia moments que es passaven de la ratlla.

Però el que predominava era la correcció i les bromes fetes amb gràcia, com aquell vers que deia:

*«No està mal el teu tipet,
sa, primet i ben fet.
Com que n'estàs orgullosa
el passeges molt rumbosa
amb un pas de pardalet.
Però el poses massa dret
i exageres de manera
que un dia relliscaràs...
...endarrerar!»*

Cal remarcar que hem d'establir una clara diferència en la pràctica d'aquest costum abans del 1936 i després de 1939. Obviament, durant els anys de la Guerra Civil espanyola, aquesta tradició es veié interrompuda.

Antigament, els «lletreros» es pintaven directament sobre la mateixa paret de les cases de les noies a les quals anaven adreçats, fent servir mangra, un pinzell, una escala i el consabut fanal per a poder-s'hi veure, sobretot quan encara no havia arribat l'enllumenat públic.

Tot i que ja portaven els versos escrits en un paper, en haver-los de reproduir sobre les façanes —a voltes, molt poc llires— això els suposava dedicar-hi molt de temps, i el conseqüent risc —per més fluix que parlessin— de despertar la gent de la casa, cosa que alguna vegada els feia guanyar una galletada d'aigua que en ple hivern deuria ésser freda com el gel.

Pel que he pogut comprovar, aquesta tradició ja venia de molt lluny, de principis o mitjans del segle passat, no podent fixar l'any exacte.

Uns dels versos més antics que coneixem fou un de dedicat, quan era fadrina, a la **Cristina de la Fonda de Cal Gambo**, l'àvia dels actuals germans Paradís i que deia:

*«Si te cases amb en Gori
tindràs pa, vi i oli
i un burro per anar a la vinya;
i si te cases amb en Gan
no tindràs ni pa ni vi ni carn».*

Així, de clars i pràctics, eren aquella bona gent que amb poca cosa es conformaven. Però el que succeí fou que la Cristina no va fer cas de les recomanacions de l'autor o autors dels versos esmentats, ja que no es casà amb cap dels dos.

Després del 1939, i això ja és del nostre record, els versos els escrivien uns dies abans sobre un paper d'emalatge, i arribat el moment solament havien d'enganxar-los.

Tot i aquesta aparent senzillesa, però, la cosa tampoc no resultava tan fàcil. Havien de portar els «lletreros» cargolats, el pot de cola, el pinzell humitós, l'escala, el fanal, etc.

Disposar d'una escala no els suposava cap problema. Anaven a la platja i a les teranyines, i hi trobaven les que volien.

Els anys de molta fred, s'ho passaven força malament. Les mans, els quedaven enrampades, i eren moltes les peripècies que passaven,

segons ens explicava en **Francesc Sala i Balaguer**, de la pensada qual, durant alguns anys, en sortiren inspirats versos.

Ens deia, no fa molt, que fins i tot havien rebut l'ajut dels «serenos» i que la parella de la Guàrdia Civil, davant la qual s'espantaven, feia la vista grossa i tot acabava amb un «sigan, sigan...».

Per cert, que la seva neboda, **Mercè Bellfort**, casada amb en **Pere Sala**, fill d'en **Jaume Sala i la Maria Parés**, presentà la tesina de llicenciatura de Català, basada en la poesia popular dels «lletreros de l'Escala».

Les diferents colles que es constituïren estaven formades per quatre o cinc nois, els quals, molt il·lusionats, sortien la vigília de Nadal per tal de fer realitat una tradició que es venia llegant de pares a fills.

Normalment hi havia bona compenetració entre les colles, tot i que un any hi hagué interferències entre dues d'elles, clavant-se els «lletreros» uns al cim dels altres, com si es volguessin anticipar a la lluita que hi ha actualment, pocs dies abans de les eleccions, quan alguns partits polítics procuren de fer-se la guitza, uns als altres, pel que fa referència als cartells de propaganda electoral.

Però allò fou una mera anècdota, un cas aïllat i ja sabem allò que diu que «una flor no fa primavera».

Era indispensable que a cada colla hi hagués un «poeta» com a mínim, i si no el tenien, buscaven qui els fes els rodolins. També era molt important que hi hagués algú qui fes bona lletra. Era qüestió que tothom els entengués bé, i a poder ésser, amb les menys faltes gramaticals possibles.

Durant els quinze dies abans de Nadal cada grup es venia reunint en secret —l'anònimat era quelcom de primordial— a fi d'anar comentant el contingut dels versos, a qui els havien de dedicar, quines eren les xafarderies més actuals que es coneixien a la població, quins eren els desenganys amorosos més plorats, quins els promesos més enamorats o quins els fets més criticables esdevinguts durant l'any, amb llurs protagonistes.

Parlant de desenganys, recordem aquell que deia així:

*«Tant la mare com la filla
han tingut una gran desil·lusió
en saber el prometatge
d'aquell noi de Ventalló».*

Generalment, els «lletreros» es feien per Nadal, però quan feia una nit de grupada o de molta pluja, es traslladava el costum a la nit de Cap d'Any.

En una ocasió, els «lletreros» no sortiren ni per la Vetlla de Nadal ni per Sant Silvestre. Tothom creia que aquell any es quedarien sense lletreros, però la sorpresa fou gran quan el poble es despertà el 6 de gener, festa dels Reis, i veié moltes de les façanes adornades amb els cartells versificats. Fins i tot, n'hi hagué un que era signat pels «Tres Reis de l'Orient».

Alguns anys que per Nadal havien sortit regularment, per Cap d'Any o per Reis n'apareixia algun d'aïllat que volia ésser una mena de defensa d'alguna noia que no havia sortit massa ben parada el dia de Nadal. Aquest és el cas d'aquells versos que sortiren, en una ocasió, per Reis i que deien així:

*«Deixa'ls que vagin cantant
que amb les ganes quedaran
de que tu soltera et quedis;
deixa'ls dir. Pesi a qui pesi
no has nascut per vestir sants».*

Una altra circumstància que varià d'una època a l'altra —de les dues abans esmentades— fou l'hora que les colles sortien al carrer a pintar-los a les parets o bé a enganxar-los. Depengué molt de l'hora que tenia lloc la «Missa del Gall».

Fins l'any 1935, aquesta es celebrava, a l'Escala, a les 5 de la matinada del dia de Nadal. Els «lletreros», aleshores, es pintaven a les façanes a partir de les 12 de la nit. La gent que havia anat a Missa del Gall, quan sortien, eren els primers de poder-los llegir. La jovenalla, contenta i cridanera, feia un primer recorregut per la població quan ja la llum del nou dia, el del Nadal, començava a il·luminar els pacífics i tranquils carrers de l'Escala.

Als joves que havien treballat durant la nit, els havia arribat la merescuda hora del descans. Era el moment que ells es retiraven a dormir, després d'haver assistit també a la Missa del Gall.

Després del 1939, aquesta Missa es comença a celebrar a les